mokslas menas literatūra

DRAUGAS
ANTROJI DALIS / 1981 METAI
GEGUŽĖS MĖN. 30 D. / MAY 30, 1981
PART TWO — NR. 125 (22)

Šiame numeryje:

Požiūris į literatūrinio kūrinio svetimybes ir artimybes.

Lietuvos piliečių naikinimas vokiečių okupacijoje.

Kompozitorius ir libretistas.

„Dvylikos“ autorius ir M. K. Čiurlionis.

Žmogaus prasmės žemėje poezija: dr. Juozas Girnius apie žemininkų kūrybą.

Iš žemininkų poezijos.

Dar keletas žodžių dėl vysk. Masalskio.

Milijonai už dailės kūrinius.

Sidabras senovės Lietuvoje.

Kertinė Parašte

Požiūris į literatūrinio kūrinio svetimybes ir artimybes.

Pažiūros į literatūros kūrinį yra įvairios. Srovinės pažiūros nuo materializmo iki šių dienų struktūralizmo kiekviena savaip yra siaurinančios literatūros supratimą. Bet kaip jos praktiškai mums atrodo, paskaičius A. Skrupskelienės paskaitą dr. Jono Griniaus pagerbimo proga (Draugas 81.V.2)? Joje esą dr. J. Grinius pajėgęs objektyviai įvertinti labai daug mūsų literatūrinių kūrinių, bet tik jei idėjinė kūrinio dalis nesikirto su jo literatūriniais principais. Viena iš tų jo matomų neigiamybių yra ta, kad išeivis lietuvis literatūroje "snobiškai" atsiliepia į aktualius gyvenamojo krašto klausimus, vaizduoja jų papročius ir žmones ir, kaip pavyzdžiu, kur svetimos temos yra plėtojamos, paminimi romanai "Trečioji moteris", "Delfino ženkle" ir "Sąmokslas".

Nėra abejonės, kad dr. Grinius tokią nuomonę iš piršto vienas neišlaužė. Svetimas mums temas pakritikuoja ir dalis skaitytojų. Visuomenė nori savų žmonių romane, savų problemų, kurios atspindėtų ir bendrai žmogiškus idealus.

Bet rašantis tokiu pageidavimu gali būti ir suklaidintas, pasimetęs. Tas verčia krūptelėti gal ne vieną rašantį apysakas, noveles ir romanus. Tai ką aš čia darau? Ką rašau, jis gali savęs paklausti? Kiek mano rašte yra dabar tų svetimybių, kiek svetimų herojų? Paskaičiuokim. Ar jie turi aplamai žmogiškų idealų? Gal reiktų tuos visus užsieniečius padaryti lietuviškesniais, kaip kai kas ir padaro, žemaitiškai ar dzūkiškai pašnekančius, mažiau svetimus? Ar kaip nors kitaip juos įforminti, kad jie neišsiskirtų iš lietuvių herojų?

Tiesa, svetimos temos ir svetimybės tačiau lenda į mūsų literatūrą išeivijoj. Tad klausimas kyla, kiek jų įsileisti? Kiek kūrinys turėtų atspindėti mūsų išeivišką gyvenimą, ir kiek gyvenamo krašto problemas?

Emigracijos pradžioj svetimybių buvo nedaug. Ilgiau gyvenant svetimuose kraštuose, gal jau ilgiau kaip pačioj Lietuvoj, išeivis vis geriau ir natūraliau suprato, kas dedasi pasaulyje ir yač jį priglaudusiame krašte. Tokios literatūrinės problemos mažiau atsitinka didesnėse, mažiau blaškomose ir mažiau emigrantų ar išeivių turinčiose tautose, kaip Prancūzija. Bet ir tokios Anglijos piliečiai kolonijose verčiau rašo apie savo Australiją, P. Afriką, ar aplamai kraštus, kur jie gyvena. Nors ir rašo angliškai, bet prideda dar ir savo gyvenamo krašto kiek skirtingą žodyną. Australas White rašė apie australus, o Australų literatūros premiją laimėjęs Koch yra rašęs apie Indoneziją, kurioje vyko svarbesni įvykiai negu jo krašte.

Taigi, atrodo, siaurinti literatūrą gal nėra sveika? Svetimi veikėjai lenda juk iš gyvenimo ar istorijos atblokšti. Būtų labai nežmoniška literatui ignoruoti visa tai, kas sudaro jo visą kasdieninį gyvenimą. Draudžiant tą kasdienybę ir tokiu keliu aplamai einant, juk ir vienoj apskrityje ar viename mieste Lietuvoj gyvenęs rašytojas neturėtų rašyti apie kitas nematytas Lietuvos vietas.

Juk negera užsidaryti parapijiniame regionalizme. Kaip, pavyzdžiui, su biblinėm temom, kurios mūsuose liečiamos ir kurios turi suktis Jeruzalės artumoj, ne kur kitur? Juk tai jau svetima "užsieninė" vieta, veikėjai — žydai, romėnai, fariziejai, vietos — nuo Lietuvos taip tolimos ir nelabai pažįstamos. Ar sekant tuo sugriežtintu literatūriniu pageidavimu mūsų krikščioniškos tautos rašytojui tai jau būtų literatūrinių principų laužymas?

Labai respektuojame dr. Griniaus kritiškus pasisakymus. Bet jo parinktuose trijuose svetimybiniuos romanuos autoriai gal galvojo, jog jiems reikia pasirinkti ir parinkti labai įdomią temą sau ir skaitytojui,

(Nukelta į 2 psl.)

LIETUVOS PILIEČIŲ NAIKINIMAS

Vokiečių okupacijoje

V. SRUOGIENĖ.

Visiems mums žinoma, kad Lietuvoje vokiečių okupacijos metais —1941 — 1944 — buvo sunaikinta daug lietuvių, žydų, lenkų, rusų, čigonų ir kitų. Tačiau be 46 įkaitų grupės jų tautybė bei skaičius nėra nustatyta. Kalintų ar žuvusių pavardės tik vienur kitur iškyla dokumentų šviesoje arba žodinėje informacijoje. Pvz. plačiai yra žinoma, kad kalinami buvo žurnalistas Henrikas Blazas, diplomatas Vaclovas Sidzikauskas, gen. Povilas Plechavičius ir buvusios jo suorganizuotos rinktinės jaunimas, teisininkas Dionizas Monstavičius, pulk. Aleksandras Andrušaitis, pulk. Oskaras Urbonas, pulk. V. Grudzinskas, Algirdas Vokietaitis, inž. Antanas Šapalas, inž. Rimgaila, Jonas Pajaujis, K. Riauba, Barčauskas, Janeliūnas, Kulys, Žukas, Jokūbauskas, S. Kvietka P. Duloga, S. Duloga, Daniūnas, J. Šurna, kapt. Čaikauskas, Ptašinskas, Maša Rolnikaitė, Julija Savickienė su dukrele, K. Gumauskas, Kaczenieswki(?) ir daug kitų. Jų gi buvo tūkstančiai!

Nuo pat 1945 metų vasaros, nuo pat Antrojo pasaulinio karo pabaigos, buvo stengtasi surinkti žinias apie nacizmo aukas. Praėjo 35 metai, per tą laiką užaugo naujoji karta, daug senųjų tų įvykių dalyvių bei bendraamžių išmirė. Toks svarbus reikalas jau maža kam žinomas, pamirštamas. Reikia dar ne tik jį priminti, bet ir papildyti turimas žinias.

1947. VIII. 23 Vokietijoje, Augsburge, ėjęs laikraštis "Žiburiai" paskelbė ilgą koncentracijos stovyklų ir kalėjimų sąrašą su duomenimis apie žuvusius ir buvusius lietuvius kalinius. Čia jį paduodame.

103 KACETUS IR KALĖJIMUS praėjo 29.500 lietuvių

Paaiškinimai: vietovardžiai didžiojom raidėm juodu šriftu = KZ, didžiojom raidėm šviesiu šriftu=priverč.darbo ar drausmės stovykla, mažojom raidėm = sunk. darbų ar policijos kalėjimas.

Medžiaga surinkta LARPK S-gos MARTIROLOGIJOS SKYRIAUS.

Eil. Nr.	Vieta	Kalintų asm. skaičius 1941—1945 metų laikotarpyje	Iš jų: Nužudyta — dingo	Laisvėje
1.	Allenstein	70	—	—
2.	Anerfes (Norv.)	20	—	—
3.	Asperg	560	—	—
4.	**AUSCHWITZ**	120	110	10
5.	BAYEUX (Prancūz)	25	—	—
6.	Bayreuath	40	—	—
7.	Baranowitz	30	—	—
8.	**BERGEN—BELZEN**	180	160	20
9.	Berlin—Tegal	240	—	—
10.	**BISSINGEN**	30	30	—
11.	Bliedenstadt	12	—	—
12.	BOLLINGEN (Prancūz)	250	100	150
13.	Braunsberg	18	—	—
14.	Breslau	200	180	20
15.	BREST (Prancūz)	80	—	—
16.	Briks	20	—	—
17.	Bruchsal	5	—	—
18.	**BUCHENWALD**	130	120	10
19.	**DACHAU**	1200	1100	100
20.	Danzig	70	—	—
21.	Dautmergen	15	—	—
22.	**DIMITRAVA**	300	—	—
23.	Dinaburg (Latv.)	60	—	—
24.	**DORA**	30	25	5
25.	Dresden	120	—	—
26.	Ebenrode	30	—	—
27.	Eitkūnai	70	70	—
28.	EROVILLI (Prancūz)	15	—	—
29.	**FLOSSENBURG**	2500	2480	20
30.	Frankfurt a. M.	10	—	—
31.	Frankfurt a. O.	60	—	—
32.	Gacinas	110	—	—
33.	Galhausen	20	—	—
34.	Goerlitz	10	—	—
35.	GRAUDENZ (Lenkija)	30	—	—
36.	Gumbinė	130	—	—
37.	Halle	100	—	—
38.	Hard—Orp	60	—	—
39.	Husum	30	—	—
40.	Instenburg	90	—	—
41.	Jakubstadt (Latvija)	100	—	—
42.	Kaisheim	15	—	—
43.	Kagenau	20	—	—
44.	Kumberg	30	—	—
45.	Karaliaučius	180	—	—
46.	Kaunas	4700	—	—
47.	**KAUNAS—VII FORTAS**	600	—	—
48.	Klaipėda	210	—	—
49.	Landsberg	20	—	—
50.	LANGA—DYBA	60	50	10
51.	Leibach	35	—	—
52.	Leipzig	15	—	—
53.	LEIPZIG	30	—	—
54.	Liepojus (Latvija)	120	—	—
55.	Liegnitz	25	—	—
56.	Lindau	10	—	—
57.	LIUBLIN (Lenkija)	80	—	—
58.	Ludwigsburg	200	—	—
59.	**MAIDANEK** (Lenkija)	1000	neištirta	
60.	Marijamburgas	130	—	—
61.	Marijampolė	700	—	—
62.	**MAUTHAUSEN**	300	270	30
63.	Mintauja (Latvija)	200	—	—
64.	Muelberg	30	—	—
65.	Muenster	5	—	—
66.	**NATZWEILER**	130	120	10
67.	Neumark	20	—	—
68.	**NEUENGAMME**	80	70	10
69.	Nuernberg	50	—	—
70.	Oberderdingen	30	—	—
71	**ORANIENBURG**	700	600	100
72.	PAGELAŽIAI	400	—	—
73.	Panevėžys	300	—	—
74.	Pleskau	30	—	—
75.	Poznane	15	—	—
76.	PRAVIENIŠKĖS	6000	—	—
77.	Ragainė	60	—	—
78.	**RAVENSBRUCK**	110	100	10
79.	Ravensburg	30	—	—
80.	Rezekne (Latvija)	80	—	—
81.	Riga (Latvija)	130	—	—
82.	Rokiškis	200	—	—
83.	Rottenburg	180	—	—
84.	ROTTWEIL	10	—	—
85.	**SALASPILIS** (Latvija)	500	400	100
86.	Sodenheim	30	—	—
87.	**SOLDAU**	200	150	50
88.	Scherburg	40	—	—
89.	Šiauliai	1300	—	—
90.	Stablack	50	—	—
91.	Stettin	15	—	—
92.	Stolp	12	—	—
93.	**STUTTHOF**	200	180	20
94.	Stuttgart	35	—	—
95.	Tilžė	300	—	—
96.	Thorm	20	—	—
97.	Ukmergė	180	—	—
98.	Ulm	100	—	—
99.	Undine (Jugosl.)	23	—	—
100.	Valone—Hubuvill (Pranc.)	20	—	—
101.	Vilkaviškis	100	—	—
102.	Vilnius	1825	—	—
103.	Zwickau	90	—	—
	Bendras skaičius	29.500	6.225	675

Viktoras Petravičius — Svetimoj šaly

"Žiburiuose" paskelbtus duomenis panaudojo A. Vaičiulaitis įžangoje A. Gervydo knygos "Už spygliuotų vielų". Kiek teko pastebėti, jais rėmėsi dauguma man žinomų rašytojų, lietusių šią skaudžią temą.

Tačiau yra daug žinių. 1975 metų "Lietuvos istorijos metraštyje" (Vilnius, 1976, 52 — 56 psl.) tilpo Kazio Rukšėno straipsnis "Lietuvos gyventojų naikinimas hitlerinės Vokietijos koncentracijos stovyklose" (1941 — 1944). Autorius, išnagrinėjęs labai gausią martirologijos literatūrą lietuvių, lenkų (ypač gausi, V. S.), rusų, vokiečių, ukrainiečių, latvių ir anglų kalba, daro išvadas:

"... kol kas statistinius A. Vaičiulaičio duomenis galima laikyti orientaciniais. Į juos neįeina daug lenkų ir rusų Lietuvos gyventojų. Pridėję prie daugiau kaip 6.000 žuvusių lietuvių apie 23.000 – 25.000 hitlerinės Vokietijos koncentracijos stovyklose sunaikintų žydų, kurie beveik visi buvo sunaikinti Osvięcime, Dachau, Stutthofo, Rygos, Salaspilio, Chelmno ir kitose naikinimo vietose, galime teigti, kad koncentracijos stovyklose už Lietuvos ribų *buvo nužudyta apie 30.000 Lietuvos gyventojų*". (V. S. pabraukta).

Reiktų atkreipti dėmesį, kad "Žiburių" statistika mini panašų skaičių, apimantį ne nužudytuosius, tik perėjusius koncentracijos stovyklas lietuvius. Taip pat čia nėra paminėtos tos aukos, kurios neteko gyvybės smulkesnėse Lietuvos vietovėse kaip rezultatas Lietuvos gestapo viršininko Karl Jaegerio įsakymo. O kur skaičiai tų, kurie liko gyvi, bet nukankinti baigė savo gyvenimą per anksti, nežinomi grįžę į savo tėvynę ar dingę svetur. Jau apie juos žinių nebesurinksime.

Š. m. "Kario" 4 Nr. (psl. 168) spausdinamas B. L. straipsnis "Skaudus likimas", kuriame trumpai peržvelgiamas tragiškas Mažosios Lietuvos lietuvių veikėjų sunaikinimas. Be nacių nužudyto Vilniuje 1941. VIII. 23 garbingojo Enzio Jagomasto ir jo šeimos, straipsnyje išvardijamos dar 40 nukankintų kacetuose ir kalėjimuose žymių lietuvių veikėjų pavardės.

Užuominas apie išblaškytus lietuvius, koncentracijos stovyklų aukas galima kartais rasti tokioje literatūroje, kurioje niekad nemanytum užtikti. Štai, 1948 metais garsioji švedų aktorė Ingrid Bergman buvo gavusi laišką iš žinomo Italijos filmų režisieriaus Roberto Rosselini. Jis tarp kito ko rašo, kad kiek seniau keliavęs automobiliu per Sabiną (sritis į šiaurę nuo Romos) ir nepaprastas vaizdas atkreipęs jo dėmesį. Lauke, aptvertame spygliuota viela, būrys moterų vaikščiojusios kaip avelės po ganyklą. Privažiavęs arčiau jis sužinojęs, kad tai buvusios svetimtautės: jugoslavės, lenkės, rumunės, graikės, vokietės, latvės, *lietuvės* (V. S. pabraukta), vengrės. Išvietintos iš savo gimtųjų kraštų, jos bastėsi po Europą pažinusios koncentracijos stovyklų siaubą, priverstiną darbą ir užpuolimus. Jas išnaudodavo bene dvidešimties tautų kareiviai. Policijos čia suvarytos jos buvo laukiančios progos grįžti namo (Ingrig Bergman, My story, N. Y. 1980., 7 p.).

O dar kiek karo aukų buvo vokiečių išvežta priverstiniems darbams į Vokietiją, o iš ten tuoj po karo rusų nugabentų tiesiog į Sibirą, Kazachstaną? Apie jų pačių ir jų artimųjų dvasines kančias jau nebeminima.

Iki šiol Lietuvos martirologija nėra išsamiai ištirta. Mokslo žmonėms sunku reikalingą medžiagą surasti, nes ji tebėra išblaškyta po įvairius rinkinius, bibliotekas, privačius asmenis. Ir toji medžiaga, kaip žinome, dėl įvairių priežasčių mūsų akyse žūsta. Visa nelaimė, kad iki šiol nesugebėjome suorganizuoti centrinio archyvo, paruošti jam tvarkyti kvalifikuotų darbininkų. Archyvo steigimo reikalą jau spaudoje kėlė mūsų išeiviai prieš Antrąjį pasaulinį karą, profesorius Vaclovas Biržiška, tuoj atvykęs į JAV, rūpinosi jo organizavimu.

(Nukelta į 2 psl.)

Lietuvos piliečių naikinimas

(Atkelta iš 1 psl.)

Būta net kažkokių miglotų sumanymų, bet jie greit liko pamiršti. Daug kartų tuo reikalu kalbėta per Lituanistikos instituto ir kitų mokslo įstaigų suvažiavimus, rašyta spaudoje. Bet nieko nepadaryta. Prabangai, pasilinksminimams mūsuose netrūksta pinigų... Nejaugi ir toks įtikinantis, gerai motyvuotas Bronio Railos balsas, neseniai prabilęs "Draugo" kultūrinio priedo skiltyse, nejaugi ir tas balsas liks šauksmu dykumoje?

Grįžtant prie mano straipsnio "Lietuvos įkaitai Stutthofe ir jų likimas" ("Draugas", kultūrinis priedas — Mokslas, menas, literatūra, 1981. I. 10) norėčiau atkreipti skaitytojo dėmesį į tai, kad Stutthofe kalinami Lietuvos kariuomenės karininkai ir keli jauni vyrai, ištrūkę iš kaceto 1945 m. pavasarį, tuojau buvo suimti ir jų daugelio likimas nėra žinomas. Vakaruose atsidūrė tik tie, kuriems pavyko išsislapstyti nuo rusų. Iš ypač nukentėjusių, kiek žinoma, kpt. Jonas Noreika, M. Mačiokas ir P. Masiulis grįžo į Lietuvą ir organizavo prieš komunistus partizanus. M. Mačiokas žuvęs kovoje, o Noreika ir Masiulis buvo suimti, tardomi ir teisiami. Teisme paklaustas, jeigu jis būtų išleistas, ar vėl kovotų prieš komunistus, Noreika atsakė: "Iki paskutinio kraujo lašo!" Po to teismo sprendimas buvo: pakarti! Noreika tik pareikalavęs, kad egzekucija įvyktų Vasario 16 dieną. Kur ir kada jis mirė, kur palaidotas —iki šiol nesužinojo net artimieji. Po Noreikos paklaustas P. Masiulis tylėjo ir tuo pasirašė taipgi sau mirties sprendimą...

Apie rusų suimtųjų Stutthofo kacetininkų herojišką laikyseną tik nuotrupos yra pasiekusios mus iš anapus geležinės uždangos. Noreika — generolas Vėtra —jau yra likęs legendos asmeniu. Tik mes nemokame tinkamai savo herojų gerbti.

Ta proga malonu man pareikšti didelę padėką asmenims, kurie, perskaitę ankstyvesnį "Drauge" mano straipsnį, papildė ar pakoregavo mano turėtas informacijas.

Dėkoju kun. St. Ylai už malonų atsiliepimą ir papildymą informacijos apie mūsų įkaitus.

Kunigas Jonas Borevičius man pranešė, kad Stutthofo kankinys Aleksandras Kantvilas, kurio likimas mano pažymėtas kaip nežinomas, tebegyvena Tasmanijoje (sala prie Australijos). Yra vedęs Niną Truchanaitę, žinomo lietuvio geografo Truchano seserį, turi šeimą, yra gražiai įsikūręs.

Ponas Jonas Slabokas prašė pataisyti Juozo Brėdikio pavardės rašybą (mano buvo klaidingai žymėta "Briedikis"). Jo ir kitų asmenų žiniomis J. Brėdikis buvo baigęs Zueriche du fakultetus — filosofijos ir farmacijos, dirbo Lietuvos Užsienio reikalų ministerijos diplomatinėje tarnyboje.

Kiškis — miręs, spėjama, kad, grįžęs į Lietuvą, buvo rusų suimtas ir sunaikintas.

Telesforas Valius (1914-1977) Moterys

Liudas Vilimas (1912-1966) Paskutinis patarnavimas

Kompozitorius ir libretistas

ELENA VASYLIŪNIENĖ

Kam priklauso pirmenybė — žodžiui ar muzikai? Išgirsite labai nevienodą atsakymą, žiūrint, ko klausite. Poetai ir dramaturgai pasisako už gryną, prasmingą, gražų žodį. Muzikai — už gryną muziką. Ir kas teisingas?

Yra sritis, kur žodis ir muzika susilieja, sudarydami neatskiriamą vienetą, kur nei vienas, nei kitas negali gyventi atskirai. Tai operos menas. Negali klausytis žodžių, negirdėdamas muzikos, ar klausytis tik muzikos, negirdėdamas žodžio. Pirmykštėje savo stadijoje, iki Handelis atsisakė nuo savo operos teatro, žodis neturėjo didesnės reikšmės. Laikas, kada operas dainuodavo kastratai, opera buvusi jų malonėje. Jie mėgdavo dainuoti melizmatą, traukiant vieną kurią nors gaidą, neatsižvelgiant į operos visumą. Kastratai buvo madoje 17 - 18 amžiuje, nors jie pradėjo dainuoti dar anksčiau. Tačiau 17 - 18 amž. buvusi jų gadynė. Jauni berniukai prieš pubertetą buvo kastruojami, ir tuo būdu palikdavo jų vaikiškas balsas visam gyvenimui. Buvo pasauliniai žinomų kastratų, įgijusių didelę garbę ir dėmesį Europos didikų tarpe. Operos pradžia yra 16 šimtmetis, ir ji yra Italijos vaikas. Buvo jau ir tada ir operų libretistų, tik operos turinys turėjo būti mitologinis.

Plačiai žinomas Europoje yra John Gay (1685 - 1732), anglų dramaturgas satyrikas ir kitokių veikalų autorius. 1728 metais Gay parašė libretą operai, vadinamai „Begar" („Elgeta"), o muziką tam libretui pritaikė vokiečių muzikas J. E. Pepusch. Čia buvo surinktos populiarios anglų, škotų, airių dainelės, prie jų pridėta gerų kompozitorių melodijos, pvz. Handelio gražiausioms melodjoms buvo pritaikyti patys bjauriausi žodžiai ir toji opera išvydo pasaulį Londone su didžiausiu pasisekimu. Pirmą kartą libretas buvo labai sužmogintas. Apie ką gi sukosi ši opera? Tai buvo satyra žymiųjų valstybės asmenų, o istorijoje ir scenoje buvo socialinio gyvenimo padugnės, — vagys, prostitutės, visokios visuomenės atmatos. Herojumi buvo pats didžiausias latras, kuris ne tik vogė, bet ir viliojo moteris, o šios už jį guldydavo galvą. Ši opera pasiekė Ameriką 1750 metais ir buvo pastatyta New Yorke. Pasisekimas buvo dar didesnis, nes čia buvo anglų politikų kritika ir paprasto žmogelio iškėlimas scenoje. John Gay vardas spindėjo libretistų tarpe, tuo tarpu muzikas Pepusch buvo visai nežinomas.

Libretistas yra tas žmogus, kuris dainininkui duoda žodį. Gali traukti melizmus, bet kiek ilgai galėsi išlaikyti klausančiojo dėmesį? Šalia žodžio libretistas sukuria taipgi tam tikrą situaciją, kuri yra turininga ir prasminga, turinti intrigą ir laikanti klausytojų dėmesį, situacija turi būti kontroversinė, turi būti konfliktas. Libretistas turi būti ir žodžio meistras, kad dainininkas galėtų šį žodį išdainuoti. Libretistui labai svarbu žinoti, kurie balsiai gali būti išdainuoti aukštomis gaidomis, kurie žemutiniu registru, žiūrint žodžių ekonomijos, kad jų nebūtų per daug.

Pirmas pasauliniai žinomas libretistas buvo Piedro Armando Dominico Trapassi, žinomas Metastasio vardu. Būdamas 31 metų amžiaus, jis buvo paskirtas karališkų rūmų poetu Vienoje 1729 metais. Jis parašė iš viso 50 libretų, kurie buvo naudojami apie 1000 kartų. Pvz. Mozarto opera La Clemenza di Tito buvo parašyta Metastasio, bet tą patį libretą panaudojo ir Gluck. Nė vienas kitas libretas nebuvo tiek daug kartų pertvarkomas kaip šitas. Autoriaus teisių apsaugojimas yra mūsų laikų padarinys, tos teisės nebuvo Metastasio laikais. Kas tik norėjo, naudojo kito parašytą libretą kada ir kur tik jam patiko. Pvz. kompozitoriaus Daniel Auber opera Gustavas III buvo parašyta, naudojant žymaus libretisto Eugene Scribes vaidinimą. Verdi paėmė kiekvieną to libreto žodį ir nustūmė Auberą į nežinią, parašęs operą „Kaukių balius".

Metastasio buvo italų poetas, išgyvenęs visą savo gyvenimą Vienoje. Eugene Scribe (1791 - 1861) prancūzų poetas, dar daugiau parašęs už Metastasio, gyveno amžiuje, kada opera pakeitė savo kryptį. Scribe ir Metastasio abudu žinojo, ko klausytojas nori, ir mokėjo klausytojo skonį patenkinti. Skirtumas tarp jų toks: Metastasio rašė apie karalius, kunigaikščius, aplamai apie aristokratiją, tada jam paprasti žmonės lyg ir neegzistavo. Scribe rašė kitokiai publikai, naudojo paprastesnę kalbą, bet turėjo tai, ką prancūzai vadina „coups de theatre". Buvo labai produktyvus. Paliko net 97 operas, iš jų žinomesnės L'Elisir d'Amore, Hugenotai ir kt.

Nė vienas libretistas po Scribe nebuvo toks našus savo darbais ir toks geras poetas kaip Scribe.

Da Ponte, italų poetas, gimęs neturtingoje šeimoje, pradėjo mokytis būdamas 14 metų. Po penkerių metų intensyvių studijų, Da Ponte nuvyko į Veneciją, bet ten įsivėlė į avantiūras su moterimis ir turėjo Veneciją palikti. Nuvykęs į Vieną, ten rodė savo gražų elgesį ir rekomenduotas imperatoriui užimti mirusio Metastasio, karališkųjų rūmų poeto, vietą. Čia Da Ponte susidraugavo su Mozartu ir parašė jam tris neužmirštamus libretus: Figaro, Don Giovanni ir Cosi fan Tutte. Praėjus mėnesiui po Cosi fan Tutte premjeros, imperatorius mirė, ir Da Ponte liko be darbo. Tada nuvyko į Londoną. Čia dirbo kaip italų kalbos mokytojas ir kaip italų operos poetas, bet negalėjo suvesti galą su galu, spaudė jį skolos. Londonas negalėjo pateikinti jo aukštojo gyvenimo lygio, prie kurio jis buvo pripratęs. Da Ponte tada perplaukė vandenyną ir atsidūrė Amerikoje. Čia vertėsi tabako ir arbatos bizniu, mokė italų kalbos, bet jam nepavyko užmegzti ryšių su opera. Kada į New Yorką atvažiavo ispanų kompozitoriaus ir dainininko Garcia šeima gastroliuoti, Da Ponte kreipėsi į Garcią, sakydamas: „Aš esu Mozarto draugas ir Don Giovanni libretistas". „Puiku, — atsakė Garcia – duokite šampano". Tuo viskas ir pasibaigė. Da Ponte mirė 1838 metais, susenęs ir labai nusivylęs.

Da Ponte labai padėjo Mozarto operinei vertei pakelti.

Verdi taipgi turėjo daug vargo su savo libretistais, kol rado Arrigo Boito, kuris buvo pats kompozitorius. Boito, kaip libretistas, sukūrė dvi neužmirštamas operas Otello ir Falstafą. Verdi parašė iš viso 30 operų.

Richard Wagner, kuris buvo austras, turįs italų ir žydų kraujo savo gyslose. Jis parašė Straussui šešių operų libretus. Hofmannsthal nemėgo natūralizmo teatre, jis kūrė tipus, visai priešingus jam pačiam, nes rašytojas gyveno užsidaręs ir pats save kankino. 24 metus Richard Strauss bendradarbiavo su savo libretistu. Hofmannsthal staigiai mirė širdies smūgiu, 1929 metais. Richard Strausso vargai su libretistais tada prasidėjo. Jo opera Capriccio yra darbas jo kooperavimo su dirigentu Clemens Krauss ir Hans Swarowski, bet libretas tik iš tolo prilygsta tikrai meniniam libretui.

Benjamin Britten laimėjo pripažinimą po Antro pasaulinio karo, kaip Anglijos ryškus kompozitorius, kada sukūrė operą Peter Grimes, kuriai libretą parašė Montagu Slater. Britten nebuvo toks laimingas su jam 1953 metais užsakyta opera, kada jo libretistas buvo William Plomer, rodęs, karalienės Elzbietos I netobulybes. Tai nepatiko šių dienų karalienei Elzbietai II, ir ji apleido operą, jai dar nepasibaigus. Vidurvasario sapnui, pagal Šekspyrą, Britten rašė libretą pats, tenorui Peter ir įvairiais kitais darbais užsiėmęs, kaip poetas, revoliucionierius, politikas, tremtinys, o tiksliau politinis pabėgėlis, muzikos instrumentų žinovas, pinigų rinkėjas, svetimų žmonų viliotojas ir pagaliau — operų kūrėjas. Wagneris pats rašė savo operoms tekstus. Wagneris suprato operą kaip muzikinę dramą, ir jam žodis buvo labai svarbus. Parašęs libretą, jis duodavo jį skaityti savo mokiniams. Muzikoje jis įvedė vadinamą leitmotyvą, kuris atstovavo charakteriui, besirodančiam scenoje, arba idėjai. Leitmotyvas visuomet pasigirsta, prieš išeinant atitinkamam artistui į sceną. Wagnerio operos iškelia likimo galią, pvz. Tannhaeuser ir Skraidantis Olandas yra operos, parašytos didelėje paties Wagnerio gyvenimo įtakoje. Nebelungų žiedo trilogiją Wagneris pradėjo rašyti nuo Sigfrido mirties. Visa trilogija su visom jos dalim trunka 20 valandų. Wagnerio kalba turi ritmą ir rimą, pvz., nykštukas, išsigandęs slibino, dainuoja: Was flackert and lackert, was flimmert and scwirt... Nereikia nė žinoti vokiečių kalbos, kad pajustum onomatopeją jo žodžiuose. Wagnerio libretai, sujungti su muzika, daro didelį įspūdį, jų tikrai negalima būtų atskirti.

Richard Strauss paveldėjo Wagnerio didybę rašyti operoms muziką, bet jis sakė: „Nėra Richardo II", ta prasme, kad Wagneris irgi buvo Richardas. Tačiau Strauss buvo laimingas, turėdamas tokį libretistą kaip Hugo von Hofmannsthal, kuris sukūrė jam nepamainomą Rosenkavalier libretą, kuris ir be muzikos gali būti skaitomas bei vaidinamas. Hofmannsthal buvo

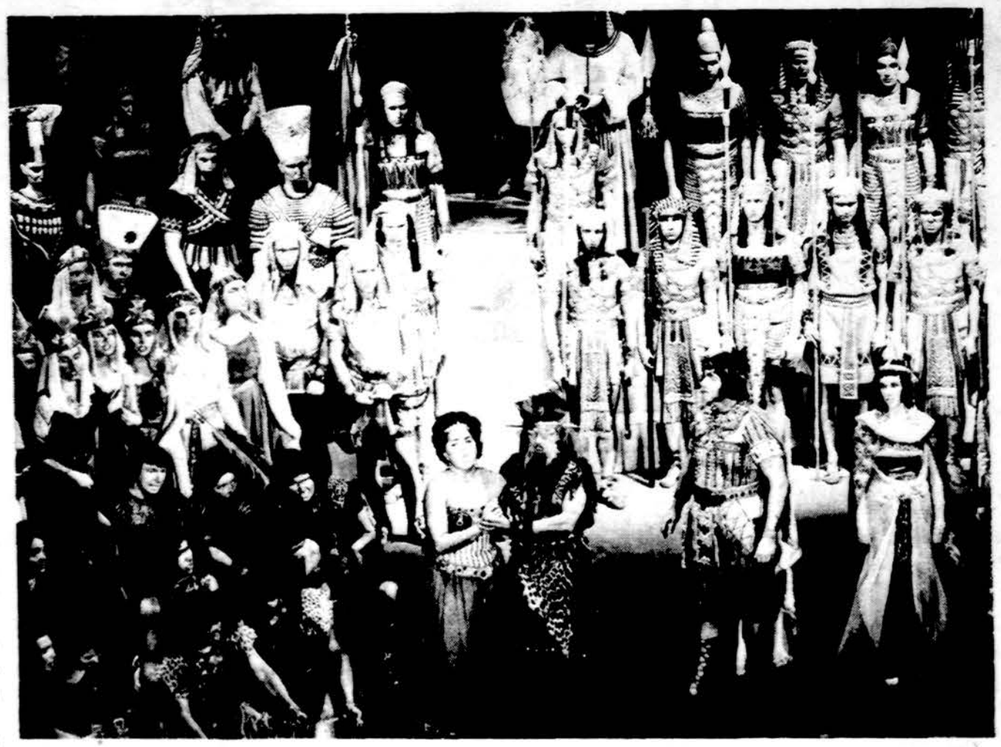

Chicagos Lietuvių operos iškiliuosius pastatymus prisimenant. Čia matoma scena iš Verdžio „Aidos": operos choras, statistai ir priekyje solistai — Dana Stankaitytė, Algirdas Brazis, Stasys Baras ir Aldona Stempužienė. Pažymėtina taipgi, kad „Aidos" libretistas buvo A. Ghislanzonio, taigi tas pats, kuris yra parašęs ir šiemet Chicagos Lietuvių operos statomų A. Ponchiellio „Lietuvių" libretą. Nuotr. J. Karklio

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)

kad kiekviename sakinyje būtų temos informacijų, šiaip randamų tik plačiau apsiskaičius ar giliau tyrinėjant šaltinius, o tuo pačiu norėjo pateikti visuomenei ir įdomius romanus.

Atrodo, kad nei literatūrai, nei skaitančiai visuomenei jokie susiaurinimai nėra priimtini. O pati literatūra taipgi nevaržo rašytojo. Ji sako: rašykit ką tik norit, ką pažįstat, kas jus domina. Rašykit gerai, kiek tik galit, ir vis geriau ir geriau. To tik teprašau. O visokie sroviniai materializmo, ar struktūralizmo, ar idėjiniai suvaržymai ir liks tiktai teorijomis. Kurkit svarbų gyvenimą ir svarbų raštą, ne niekelius, kurie neverti nei popieriaus, ant kurio rašoma.

P. Melnikas

„Dvylikos" autorius ir M. K. Čiurlionis

1980 metais rusų išeivija minėjo garsaus rusų poeto Aleksandro Bloko gimimo šimtmetį. Poetas mirė revoliucijos siautulyje 1921 metais. Pagarsėjęs kaip ryškiausias simbolistas, poetas parašė poemą „Dvylika", kurioje pavaizdavo žiauriausios pasaulyje bolševikinės revoliucijos vyksmą. Ši poema laikoma nemirtingu rusų (ir pasaulinės) literatūros veikalu. Ji išversta beveik į visas pasaulio kalbas. Tad poeto gimimo metinėms, šiapus ir anapus geležinės uždangos pasirodė nemažai knygų apie A. Bloką. Tai tikras kontroversijų chaosas. Anapus jis laikomas (su išimtimis, kiek naudingas) savuoju. Šiapus geležinės uždangos jis esąs revoliucijos esmės demaskuotojas.

Vienoje antologijoje „Aleksandro Bloko atminčiai" (išleista „Overseas Publications Interchange, London, 1980) randame dailininko Juri Annenkovo rašinį. Annenkovas buvo pirmasis A. Bloko poemos „Dvylika" iliustratorius. Gyvai parašytame straipsnyje (knygos psl. 131) autorius mini poeto santykį su M. K. Čiurlionio kūryba, pateikdamas tokių aiškinimų skaitytojams:

„Tame pat Mendeljevų bute mes daug kalbėjome apie dailę. Blokas jautė ypatingą simpatiją Čiurlionio kūrybai, kuri dabar neužtarnautai pamiršta. 1911 metais miręs Čiurlionis buvo ankstyvas abstraktinio meno skelbėjas, dailę ir muziką jis laikė gimininga menais. Bemaž visi jo paveikslai turi muzikinius pavadinimus: ‚Saulės sonata, andante', ‚Pavasario sonata, allegro', ‚Mėlynųjų tonų simfonija' ir t.t. Tas pačias pažiūras reiškė irgi kompozitorius Skriabin'as, tvirtinęs, kad kiekviena gaida gali reikšti atitinkamą spalvą. Kaip tik tos muzikinės idėjos rišo Čiurlionį ir Bloką..."

A. Skriabinas (1872—1915), vienas muzikos novatorių, atonalistas. Pasaulinio garso kompozitorius. Bičiuliavosi su Jurgiu Baltrušaičiu.

Jurgis Gliauda

NAUJI LEIDINIAI

• **Janina Narūnė, PIRMŪNĖS AKADEMIKĖS.** Šviesiųjų lietuvių moterų biografiniai bruožai. Išleido dr. Zuzana Šalnienė. Knyga iliustruota, 200 psl., kaina — 12 dol.

• **Petras Maldeikis, PSICHOLOGIJOS IR PEDAGOGIKOS PRADMENYS.** Išleido Pedagoginis lituanistikos institutas Chicagoje 1981 metais su parama Algio Stankaus fondo, kuris yra administruojamas per Lietuvių fondą. Spaudai paruošė Alė Steponavičienė. Korektūras skaitė Pranas Razminas. Viršelį suprojektavo Nijolė Mackevičienė. Leidinys 76 didelio formato puslapių, kaina nepažymėta. Leidėjo adresas: Pedagoginis lituanistikos institutas, 5620 S. Claremont Ave., Chicago, IL 60636; telef. (312)434-4545.

• **Dr. Povilas Reklaitis, DIE HEIMAT DES NOBELPREISTRAEGERS FUER LITERATUR 1980 CZESLAW MILOSZ** — Katalog zur Ausstellung 1980-81 — J.G. Herder - Bibliothek Siegerland e. V. Band 4 Siegen 1980. Im Sebstverlag der J.G. Herder-Bibliothek Siegerland e. V. Leidinį galima užsisakyti, rašant ir pinigus pasiunčiant šiuo adresu: J.G. Herder-Bibliothek Siegerland e.V., 5900 Siegen 1, Eichendorffweg 7, W. Germany. Knygos kaina — DM 3,—

• **VYTIS, 1981 m. balandžio mėn., Nr. 4.** Lietuvos Vyčių mėnesinis žurnalas. Redaguoja Loretta I. Stukas, 234 Sunlit Dr., Watchung, N.J. 07060. Administracijos adresas: Vytis, 2524 W. 45 St., Chicago, IL 60632. Metinė prenumerata — 8 dol.

Žmogaus prasmės žemėje poezija

Ištrauka iš antologijos „Žemė“ įvado, minint jos 30 metų sukaktį.

JUOZAS GIRNIUS

Dr. Juozas Girnius Nuotrauka Vytauto Maželio

Nurodėme, kuria prasme naujoji mūsų poezija nebėra asmeninė, nors dėl to ji dar nepasidarė nė visuomeninė. Tai kuriuo gi vardu ją pavadinti? Pavadinčiau aš ją, kito vardo nesugalvojęs, *idėjine* poezija. Bet kiek kuris vardas nurodo į dalyką, tiek betgi iš antros pusės ir daugiau ar mažiau klaidina. Taip yra ir su mano pasirinktuoju idėjiškumo terminu. Todėl ir tebūnie leista jį pora pastabų tiksliau aptarti.

Pirmiausia: pavadindamas naujosios mūsų poetų kartos poeziją idėjine, aš visai nesiimu sugestionuoti, lyg būtų ligšiolinė poezija jo stokojusi. Juk, kaip žodinė kūryba, poezija visada išreiškia vienas ar kitas idėjas jau pačiu šiuo savo charakteriu. Ir šita prasme kiekviena poezija yra idėjinė. Bet kada imuosi naująją mūsų poeziją specialiai pavadinti idėjine, turiu mintyje daugiau, negu tik šitą bendrą kiekvienos poezijos idėjiškumą. Buvo idėjinė ir maironinės generacijos poezija. Bet ano meto poetui nerūpėjo specialiau leistis į minties gelmes. Griežčiau tariant, jiems to ir nereikėjo. Pačios bendrosios tautinio atgimimo idėjos buvo iškilusios lygiai visuose. Pakako anuometiniam poetui suteikti šioms idėjoms tik gražią ir tuo pačiu sugestyvią išraišką. Bet koks minties susubtilinimas greičiau kaip tik savaime būtų ją padaręs mažiau prieinamą. Ogi visuomeninė poezija nori visus pasiekti. Todėl visuomeniniai poetai visada ir lieka labiau šūkių, negu minties poetai, savo įtakos platumą apmokėdami mažesniu savo kūrybos gilumu. Bet jau kitas asmeninės poezijos idėjiškumas. Neberūpi šios poezijos kūrėjui būti plačiausiai suprastam. Greičiau jam svarbu save kuo subtiliau išsakyti. Ir kokio subtilumo ši poezija gali pasiekti, mes jau iš Aisčio žinome. Tačiau ši poezija, išaugdama tik iš asmeninių nuotaikų, nesiima nusileisti į tas gelmes ar iškilti į tas viršūnes, kuriose panirę ar iškilę pačios būties tiesos ieškotojai — metafizikai. Nepamirštu, kad poezija nėra filosofija. Ne vieta čia plačiau šiuo klausimu pasisakyti (o kitur šiuo klausimu esu jau pora kartų pasisakęs). Priminsiu užtat tik, kad nėra poezija nė politika. Tačiau yra poetų, kurie rado sau kūrybinį įkvėpimą visuomeninėse kovose. Panašiai gali būti rastas kūrybinis įkvėpimas ir tose problemose, dėl kurių grumiasi, tiesos ieškodami, filosofai. Tai šių poetų kūryba ir bus idėjinė ne tik ta bendra prasme, kuria kiekviena poezija yra idėjinė, bet ir ta specialia prasme, kuria grožio ieškojimas drauge yra ir tiesos ieškojimas.

Tai ir turėjau mintyje, kai pačiu pagrindiniu naujosios poezijos bruožu radau idėjiškumą. Šitas bruožas, man regis, ir paaiškina, kodėl naujoji poezija paliko ankstyvesnįjį subjektyvizmo kelią. *Kaip asmeninių nuotaikų poezija savaime jau yra subjektyvi, taip idėjinė poezija lygiai savaime yra objektyvi.* Tai slypi pačioje dalykų prigimtyje. Kaip nuotaika iš esmės asmeniška, taip mintis iš esmės objektyvi. Ir užtat: jei pasilikimas asmeninėse nuotaikose savaime nukreipia į subjektyvizmą, tai pakilimas į visuotines idėjas savaime subjektyvizmą nuveikia. Idėjinė poezija visada šita prasme yra visuotinė, nebe asmeninė.

Žinoma, šisai konstatavimas anaiptol nereiškia, kad visi naujieji poetai būtų išaugę iš filosofijos. Nėra visuomeniam poetui būtina ir pačiam būti visuomenės veikėju. Panašiai ir minties poetui nėra būtina pačiam filosofu būti. Ir minties poetui klausimas eina ne apie sąvokinį problemų sprendimą, o tik apie nusikreipimą į tuos klausimus, į kuriuos žmogų veda tiesos ilgesys. Užtat neretai sutinkame ir tokių filosofinio gilumo poetų, kurie patys katedrine filosofija niekada nėra domėjęsi. Tačiau, apskritai imant, labai dažnai minties poetai drauge yra buvę ir filosofai. Ypačiai tai būdinga toms lūžtvinėms epochoms, kurios ieško ateičiai naujų kelių. O tokiame lūžtviniame posūkyje stovime ir šiandien.

Neatsitiktina todėl, kad ir mūsų literatinėje jaunuomenėje (turint šiuo žodžiu mintyje ne tik pačius literatus, bet ir visus tuos, kurie domėjosi literatūra ir ją studijavo) buvo iškilęs toks filosofijai domesys, kaip niekada anksčiau. Klausė gi vilniškiai humanitarai studentai ne tik Mykolaičio ar Sruogos, bet lygiu domesiu ir Sezemano. Ir niekada filosofijos auditorija nebuvo taip užpildyta, kaip per Maceinos paskaitas Kaune. O vargiai anksčiau būtų buvęs įmanomas ir tas „eksperimentas“, kokiu buvo mano seminaras, sutelkęs lygiomis iš filosofijos ir literatūros klausytojų dvidešimt penkių žmonių kolektyvą studijuoti autoriams, kurie liudijo filosofijos ir literatūros vidinę atvirybę (Kierkegaard ir Ibsen, Dostojevskis ir Nietzsche, Rilke ir Heidegger). Tasai pats filosofijai atvirumas būdingas ir šios knygos autoriams. Mačernis vėliau filosofiją pasirinko tiesiog pagrindine studijų šaka. Nors ir ne „specialisto“ interesu, filosofija yra sava ir Nykai-Niliūnui. O asmeniškai malonu, kad savo klausytojų tarpe turėjau Nagį. Platus dvasinis interesas būdingas ir dviem likusiems, kurių intymesnio sąryšio su filosofija nežinau.

Apskritai imant, aišku, jog pats domesys filosofija dar nėra savaime minties gilumo laidas, kaip savo ruožtu nė pats minties gilumas dar nėra savaime meninio vertingumo sinonimas. Greičiau ir literatūroje galioja tas pats dėsnis, kaip ir visame gyvenime; nėra šanso be atitinkamo pavojaus. Visuomeninis poetas pačiu savo aktualumu turi ypatingus šansus pasiekti plačiausius sluoksnius. Bet užtat visada jis atiduotas pavojui kūrybą paversti agitacija. Apsaugo nuo šio pavojaus susitelkimas į save, kuris leidžia išsiskleisti žodžiui visu intymiu subtilumu. Bet šiuo atveju vėl atsiduriame prieš naują pavojų — susmulkėti į žaismingą tik savimi pačiu gėrėjimąsi. Ir kaip po tokio narcizinio poeto paimi į rankas minties poetą, pasijunti lyg iš šilto bei šviesaus, bet troškaus salonėlio atsidūręs į žvaigždėtos nakties plotį. Bet lengviau meniškai apipavidalinti savo asmeniškų pergyvenimų pasaulėlį, negu žmogaus likimą jo amžinoje dramoje. Ir užtat minties poeto kelias ypačiai rizikingas, nes jis eina tomis kalnų viršūnėmis, kuriose visada gresia pavojus menininko žodžiui sušalti į filosofinę sąvoką. Nėra šis pavojus neaktualus ir mūsiškiams poetams. Bet tai jau bus literatūros kritikų specialistų dalykas konkrečiai paanalizuoti, kuriais atvejais ir kiek to pavojaus esama. Gi man šiuo tarpu tesinori konstatuoti, jog *šisai posūkis minties gilumon atskleidė mūsų poezijai naujus plotus, kurie suteikė jai ypatingos jėgos.* Kokia gi jėga gal būti didesnė už tą, kuri į vieną žodį sulydo ir grožį ir tiesą? O ta jėga ir persunktas mūsų naujųjų poetų žodis. Ir džiugu šiame sąryšyje priminti tuos žodžius, kuriais teko prieš aštuonetą metų vieną savo straipsnių baigti: „Mūsų ligšiolinė poezija, apskritai, nebuvo neidėjinga, tik neretai jos idėjingumas liko apgailėtinai seklus. Ne vieną poetinę jėgą troškino ar asmeninių sentimentų siaurumas ar plačiųjų interesų plokščias supratimas. Neabejotina, kad mūsosios poezijos intymesnis atsiskleidimas filosofijai padarytų ją gilesnę — ir žvilgį šuvisuotintų, ir jo vidinę jėgą subrandintų. Džiugu, jog yra ženklų, kad jaunoji mūsų poetų karta atviriau atsiskleis filosofijai ir pajėgs praeities poetines tradicijas ir praplėsti ir pagilinti“. Kas anuo metu, vos tik pradėjus jauniesiems poetams viešumon išeiti, atrodė tik ženklais, šiandien jau yra beišsipildanti tikrovė. Liudija tai šita knyga.

Kaip naujosios poezijos charakterizavimas idėjiškumu nereiškia jo paneigimo nė ankstesniajai poezijai, taip lygiai jis savo ruožtu nereiškia, lyg naujoji poezija stovėtų „šalia gyvenimo“ ar nebebūtų kūrybiškai asmeninė. Tiesa, kad naujieji poetai nėra įprastine to žodžio prasme visuomeniniai poetai. Bet nebūti visuomeniniu poetu dar nereiškia stovėti šalia gyvenimo. Šalia gyvenimo greičiau stovi ne minties, o tik asmeninių nuotaikų poetai. Gi mintis visada veikia visus pačia jos atskleidžiamosios tiesos jėga. Todėl minties poetai, nors ir nebūdami visuomeniniais, gali turėti nemažesnės visuomeninės įtakos ir už pačius tuos, kurie lieka oficialiųjų dienos šūkių dainiai. Tikiu, kad ir mūsų naujajai poezijai bus lemtas didelis vaidmuo mumyse, kurie ryžtamės tėvynės palikimo nepaversti jos išsižadėjimu. Nėra abejonės, gaivins mumyse šią ryžtį ir naujoji poezija pačiu tuo gimtosios žemės palikimo skausmu, kuris sravi iš kiekvieno jos žodžio. Panašiai: nors ir nebėra naujoji mūsų poezija asmeninė ta prasme, kuria šį žodį vartojame intymiųjų poetų atveju, tačiau tai nereiškia, kad ji nebūtų asmeninė bendra kūrybine prasme, kuria asmeniška yra kiekviena poezija. Tai du skirtingi dalykai. Kai pirmu atveju bet kurio poeto „asmeniškumas“ reiškia jo apsiribojimo tik savo nuotaikinėmis būsenomis, tik savo individualiais pergyvenimais, tai antru atveju „asmeniškumas“ yra pats kūrybinio savitumo sinonimas. Tai šita pastaraja prasme ir yra asmeninė kiekviena poezija, kaip yra asmeninė ir kiekviena kūryba apskritai, kiek ji yra ištryškusi iš kūrybinių asmens gelmių. Galima tik pridurti, kad šia prasme visada lieka asmeninė net ir filosofija, nes net ir pati mintis, nežiūrint savo objektyvaus visuotinumo, savo versmę turi tik kūrybinėje individualybėje. O dar labiau tai galioja meninei kūrybai, kuri yra kūryba pačia pirmine to žodžio prasme. Todėl ir būtų nesusipratimas, jei kas nors mano generacinei charakteristikai panaudotus „asmeniškumo“ ir „idėjiškumo“ terminus norėtų taip aiškinti, lyg būčiau pamiršęs, jog bendrąja prasme kiekviena kūryba yra asmeniška.

Bandžiau patikslinti, kuriuo pagrindu ir kuria prasme naująją poeziją charakterizuoju idėjiškumu. Tačiau tai visa lieka kol kas tik formalinis paaiškinimas. Klausimui visu platumu atsakyti tektų leistis į pačius estetinius naujosios poezijos pagrindus. Bet tai jau nebe įvadinio žodžio, o atskiros studijos dalykas. Pakaks tik schemiškai paryškinti, kokią kūrybos paskirties sampratą ir kokią kūrybos linkmę idėjinė poezija savyje slepia.

Eiti idėjinės poezijos keliu — tai išpažinti grožio ir tiesos neišskiriamybę, grožio kūrimą tuo pačiu vertinti ir tiesos ieškojimu. Šita kūrybos samprata iš anksto palieka aną utilitarizmo ar estetizmo dilemą, kurioje ginčijamasi, ar menas turi kam nors tarnauti ar ne. Ir tenka šios dilemos atsisakyti, nes ji iš tiesų beprasmiška. Beprasmiškas jau pats šis operavimas naudos terminu, nes jis jau iš anksto poeziją vienaip ar antraip nuvertina. Ką gi iš tiesų reiškia kelti naudos klausimą? Nauda yra iš esmės ne tikslo, o priemonės kategorija. Ir užtat ką nors vertinti tik dėl kam nors naudingumo yra lygu iš tiesų savyje nevertinti, o tik kaip priemonę tam, kas jau vertinama pačiu tikslu. Tas pats yra ir su poezija: kada iš anksto klausiama, kam ji naudinga, tai jau iš anksto išpažįstama nematant jai jokios savitos prasmės. *Kas turi pats savyje prasmę, tas nereikalauja savęs pateisinimo jokia nauda.* Ir užtat poetui, tikinčiam savo kūrybos prasme, nelieka nieko kito, kaip visiems naudos ieškotojams atsakyti: poezija nėra naudinga. Taip iš tiesų ir yra: visa, kas savyje vertinga, nenaudinga. Ir šita prasme nenaudinga lieka visa, kuo mūsų dvasia gyvena: ne tik poezija, bet ir filosofija, ir ne tik filosofija, bet ir religija. O naudingi tėra tie padarai, kurie tarnauja mums apvaldyti žemę ir užtikrinti joje mūsų egzistenciją (konkrečiai tariant: visi civilizaciniai laimėjimai nuo akmens kirvio iki atominės bombos). Gi visos kalbos ir apie anų tikrųjų vertybių naudą kyla tik iš tos nihilistinės aistros, kuri nori visa paversti tik beprasmiška priemonių organizacija, nebegaivinama jokių savyje prasmingų vertybių šviesa. Tai šita nihilistinė aistra yra pagimdžiusi ir meninį utilitarizmą, ieškantį ir meninei kūrybai pagrindo jos vienokiame ar kitokiame naudingume, konkrečiau tariant: vienokioje ar kitokioje propagandoje. Apskritai, šitaip literatūrą vertino ir vertins, kuriems ji liko ir liks svetima. Bet nejučiomis per nesusipratimą kartais ir patys rašytojai pažiūri į save šitomis akimis. Tada ir iškyla pastanga patarnauti savo kūrybiniu talentu vienam ar kitam „naudingam reikalui“. Kartais į šį kelią sugundo viltis sulaukti „atlyginimo“ iš tų, kuriems šis „pasitarnavimas“ naudingas. O kartais šiai „visuomeninei tarnybai“ rašytojai įrikiuojami pačių valdančiųjų jiems įprastomis policinėmis priemonėmis. Bet kaip tik iš šio įrikiavimo ir matyti, kaip kiekvienas toks literatūros kam nors palenkimas iš tiesų tėra jos nuvertinimas tik į agitacinę priemonę.

Buvo užtat savo laiku suprantamas ir anas estetizmas, kuris prieš bet kokį utilitarizmą deklaravo meno nepriklausomybės principą l'art pour l'art. Griežta prasme imant, šis principas teisingai išreiškia, kad meninė kūryba yra vertybė savyje pačioje, nereikalaujanti legitimacijos iš nieko kito, kam ji galėtų būti naudinga. Bet šitaip sutikdami su šiuo principu, anaiptol nemanome, kad būtų galima ji taip interpretuoti, kaip ji interpretavo vadinamieji estetistai. Ir būtent, labai dažna gyvenimo patirtis, kad bekovojant su vienu ar kitu priešu nejučiomis jam kapituliuojama pačiu nusileidimu į jo plotmę. Taip atsitiko ir su estetistais. Norėdami radikaliausiai paneigti utilitarizmą, jie paneigė ir tai, kas priklauso menui iš jo paties, būtent jėgą veikti gyvenimą. Tiesa, tik dėl to iš viso keliami menui visi „naudingumo“ reikalavimai, kad tikima meno veikme į gyvenimą. Antraip visi tie, kurie šiandien meną prie-

(Nukelta į 4 psl.)

Tada jaunieji poetai, būsimieji žemininkai — Henrikas Nagys, Kazys Bradūnas ir Alfonsas Nyka-Niliūnas — lietuvių rašytojų suvažiavime 1947 m. liepos mėn. 11 d. Augsburge, V. Vokietijoje. Šiandien (gegužės 30 d.) Poezijos dienų Chicagoje antrąją dieną, 8 val. vak. Jaunimo centro kavinėje Kazys Bradūnas rečituos visų poetų žemininkų kūrybą, ją ir autorius artimai pakomentuodamas. Nuotr. Don. Šulaičio.

Iš žemininkų poezijos

Juozas Kėkštas

PIETA

Nurimo šviesiaveidis, kaip dangus po griausmo,
žaibo ir lietaus, pranešęs žemei gerąją naujieną,
savo kančią ir savas žaizdas;
sustiprinęs visus, ištroškusius pavasario ir džiaugsmo,
palaiminęs praėjusias ir būsimas kartas.

Jam nebereikia jau paguodos, ašarų nereikia,
lai puošia jį žaizda, ir kraujas, ir mirtis.

Šiandieną, nukankintas kaip ir jis,
kraujuojančia, sudužusia širdim norėčiau eiti nūbūtin.

Paduok, geroji, stiklą man gaivinančio
gyvybės ir mirties vandens.
Visas ietis savin surinksiu aš, beginklis.
Paliks paminklas:
širdis ir ašaros ant kruvino akmens.

Kazys Bradūnas

ŠVENTOJI VERSMĖ

Prie gruoblėto ąžuolo rymoja
Girių Dievas veidu mediniu,
Samanotos Girių Dievo kojos
Plaunamos šventųjų vandenų.

O Šaltini miško stebuklingas,
Į tave rankas pavargusias tiesiu.
Ir jėga pavasario audringa
Plaukia neswaldoma tamsiu

Labirintu atgaivinto kraujo,
Plaukia liūtim, karšta, laukine...
O, jaučiu — tai žemė atnašauja
Girių Dievo garbei ir mane.

Alfonsas Nyka-Niliūnas

VAIKYSTĖ

Man miegančiam vienam kažkas suriko: — Kelkis! —
Ir aš radau pavasarį su vėju vaikštant po namus.
Šiandien esu aš dar labiau išalkęs;
Laukai pavasariu jau dvelkia,
Bet tu nesikeli... Ir aš dainuot imu.

DAINELĖ

Neliūdėk, kad tau daina vaikystę primena,
Ir prie durų neraudok: grįžai!
Greit sėdėsi rudenio šviesoj aprimęs,
Ir lapus pačion širdin tau pūs beržai.

Vytautas Mačernis

GYVENIMUI

Būk, gyvenime, man neteisingas,
Būk versmė patyrimų karčių.
Ir sunkių pralaimėjimų ringas,
Iš kurio grįžčiau pilnas žaizdų.

Bet būk didelis ir vienkartinis,
Pažymėtas didžiųjų kančių,
Skausmo platumos — mano tėvynė,
Jas išplėsk begalybėn, meldžiu.

Sūkury nuolatinės kovos
Niekada palankiai nešypsoki
Ir nuo laimės laikyki atokiai.

Man neduoki draugų, mylimos,
Švelnumu jie mane pražudys!
Mirsiu aš, mirs kovos troškulys!

Henrikas Nagys

IŠSIGELBĖJUSIEJI

Jūs išsigelbėjot visi.
Jūs verkėte ties jūra.
Ant kranto liejos lūždama vilnis
ir plovė jūsų laivo sudraskytą burę.

Troški atogrąžų naktis jus pridengė ranka.
Nuo medžių puolė sunkūs vaisiai
ir dusliai dužo ant volų. Ugnim klaikia
į jūsų veidus švietė svetimos ir piktos žvaigždės...

Jūs glaudėtės parpuolę į pakrantės smėlį
ir vilgėt lūpas žemės vandeniu gėlu.
Sala miegojo šniokščiančius medžius dangun iškėlus.
Jūs laukėte stebuklo. Laukėte iš rytmečio miglų

didingo laivo, brendančio su saule ir su vėju
stiebuos ir jūrininkų akyse į jūsų
negyvą salą ir į širdis. Laukėte.. bet niekas neatėjo...
Jūs išsigelbėjot visi ir verkėte ties jūra.

(Eilėraščiai iš antologijos „Žemė“ 1951 m.)

Žmogaus prasmės žemėje poezija

(Atkelta iš 3 psl.)

vartauja būti naudingam, būtų jau seniai jį iš viso paneigę. Tai kaip tik ir liudija, kad mene slypi didelė jėga, padaranti menininką arba „pavojingu" arba „naudingu". Bet dėl to, kad kas nors stengiasi šią jėgą palenkti sau (atseit iš „pavojingos" padaryti „naudinga"), visai nėra pagrindo menininkui pačiam ją paneigti. Ir užtat tasai estetistas, kuris pats savo meną noti nuženeminti į beprasmišką formalistinį žaismą vien dėl to, kad niekam nebebūtų noro jį kam nors „naudoti", man atrodo panašus tam asketui, kuris išsilaisvinti iš velnio rankų neranda kitos išeities, kaip save iškastruoti. Tai tokiu steriliškumo įkūnijimu yra ir ta operacija, kuria estetistai bando iš meno išjungti tiesą. Bet tokia operacija prarandamas ne tik bijomasai „naudingumas", bet ir vidinis gyvastingumas. Ta tariama nepriklausomybė, kurioje menas neranda kitos išeities savo „nekaltybei" išsaugoti, kaip tik užsiskleisti į eksperimentinį formalizmą, iš tiesų yra pabėgimas ne tik nuo utilitarizmo, bet ir nuo paties gyvenimo. O dezertyravimas niekada dar nebuvo laimėjimas. Tiesa, nėra recepto nuveikti utilitarizmui kartą visam laikui. Visada vadinamieji „platieji" bei valdantieji sluoksniai reikalaus menininką būti jų trubadūru. Bet užtat ir reikia žinoti: jei nori menininkas likti laisvas, jis turės savo laisvę ir ginti. *O ginti savo laisvę — tai ne grožio vardan atsisakyti tiesos, o kaip tik nenusilenkti niekam kitam, kaip tai pačiai būties tiesai, kuri yra ir pačios meninės tiesos versmė.* Ne tiesa meną prievartauja, o greičiau melas. Tik melas ieško naudos. O tiesa taip pat viešpatauja virš visų naudinių interesų, kaip ir grožis. Užuot prievartavusi, tiesa greičiau kaip tik suteikia menui tą jėgą, kuri ir „nenaudingą prabangą", kokia laikoma meninė kūryba, paverčia revoliuciniu veiksniu. Užtat, išpažindama grožio ir tiesos neišskiriamybę, idėjinė meno kūryba ir ryžtasi verčiau aktyviai kovoti su visomis jos pavergimo tendencijomis, negu užsisklęsti steriliškame žaisme.

Formaliai imant, išdėstytoji kūrybos paskirties samprata yra mano, nes patys šios knygos autoriai nėra niekur ėmęsi teoretiškai savosios estetikos dėstyti. Tačiau manau, kad drauge esu išreiškęs ir jų pažiūrą į savo poetinės kūrybos prasmę. Neturėję gausingiau estetikų, nesame turėję nė didesnių teorinių kovų tarp atskirų meninių linkmių. Galbūt tai dar ir dėl to, kad lietuviškas nuosaikumas mus ir čia apsaugojo nuo kraštutinybių. Ypačiai niekada stipriau pas mus neiškilo formalistinis estetizmas. Ir tie, kuriuose mūsų poezija pasiekė ypatingo formalinio tobulumo, laimėjo jį ne formalistine technika, tik savo meninio pergyvenimo nuoširdžiu tikrumu. Gyviau mūsuose visą laiką reiškėsi tik utilitaristinė tendencija, nors irgi ne tiek iš teorinio ekstremizmo (apie jį galima tik trečiafrontininkuose kalbėti), kiek iš paprasto visuomeninės pozeijos ilgesio. Bet kadangi vis dėlto ir tokiam ilgesiui vergiškas paklusimas slėptų savyje poetinės publicistikos pavojų, tai ir matyti, kaip naujieji mūsų poetai labai atsargiai laikosi bet kokio „visuomeniškumo" atžvilgiu. Užtat, išpažindama grožio ir tiesos neišskiriamybę, idėjinė meno kūryba ir ryžtasi verčiau aktyviai kovoti su visomis jos pavergimo tendencijomis, negu užsisklęsti steriliškame žaisme.

Kokia kūrybos linkmė išplaukia iš šios idėjinės meno sampratos, kuri pagrįsta grožio ir tiesos neišskiriamybe?

Sakėme: idėjinė poezija lygiai atsisako ir save kieno nors naudai palenkti ir save nuženeminti tik į formalistinį žaismą, nes ji tiki savita meninės kūrybos prasme. Bet kokia gi meninės kūrybos prasmė? Atsakymas į šį klausimą nuosekliai priklauso nuo atsakymo į žmogaus klausimą apskritai, nesgi meninė kūryba yra par excellence žmogaus kūryba. Ir *užtat ieškoti menininkui savo kūrybos prasmės yra lygu ieškoti ir savo paties . žmogiškosios prasmės.* Tas ir yra pagrindas, kodėl idėjinė poezija visada ir savaime visų pirma pulsuoja tuo žmogaus rūpesčiu, kuris jį verčia klausti, kokia žmogiškosios egzistencijos paskirtis.

Bet kokia gi žmogaus prasmė? Kaip esame įpratę prasmės klausimą tuojau pat išversti į naudos klausimą, taip esame ir linkę ir žmogaus prasmės klausimą savaime atsakyti *laimės* žodžiu, lyg laimė kaip tik ir būtų visa tai, kas gali būti žmogui naudingo. Tačiau, deja, ši „savaime suprantamybė" yra labai problematiška. Viena: galima iš viso naudingumu matuoti tik atskirus žmogaus veiksmus: ar buvo tai ir tai naudinga? Bet beprasmiška būtų klausti, ar iš viso naudinga žmogui gyventi, ar yra žmogui naudos mirti. Beprasmiški šie klausimai, nes ne mūsų rankose gyventi ar mirti, kaip mūsų rankose vesti ar ne. Galima nauda matuoti mūsų veiklą, bet neįmanoma nauda išreikšti ir pačią mūsų būtį. Užtat ir teigti, jog žmogui naudinga būti laimingam, yra lygiai absurdiška, kaip ir kalbėti apie mirties naudą. Kada mes klausiame žmogaus prasmės, mes kreipiamės į pačią jo būties visumą. Todėl ši ir nebegali būti atsakyta naudos matu, nes pastarasai saisto tik atskirus mūsų žingsnius. Tai ir pasmerkia neįmanomybei kiekvieną bandymą prasmės klausimą atsakyti laimės žmogui naudingumo teigimu. Tiesa, kad laimė naudinga. Bet kaip tik dėl to ji ir nėra mūsų prasmė, nes visa jos „nauda" išblanksta prieš mirties „nenaudingumą". O tai, kas gali būti mūsų prasme, turi neišblankti nė mirties akivaizdoje. Tik šis neišblankimas ir liudys, kad tai, ko negali išblankinti nė mirtis, buvo iš tiesų prasminga.

O antra: ir pati ta laimė, kuria norima žmogaus prasmę aptarti, toli gražu nėra taip savaime suprantama, kaip paprastai manoma. Greičiau jos daugiaprasmiškumas tik dėl to nepastebimas, kad kiekvienas pasitenkina tik subjektyviu jos supratimu: laimė — tai, ko šiuo metu trokštu, nes stokoju. Bet pakaktų pasiekti, ko buvo trokšta, ir bematant svajotąją laimę pakeistų nuobodis pasiektąja ir naujos troškulys. Visi šią tiesą žino, bet retas supranta. Kodėl laimė nepasiekiama? Todėl, kad tai, kas iš tolo viliojo, vos spėjus rankomis paliesti, sudūžta į nuobodį ar naują rūpestį. Bet kodėl taip turi būti? Todėl, kad iliuzija buvo tikėti šią „laimę" būsiant pačia prasme. Tiesa, turime dėl vadinamosios laimės grumtis, nes kovoti dėl būvio neišvengiama. Bet nereikia fariziejiškai vaidinti, lyg būtų galima vadinamąją laimę kitaip pasiekti, kaip kitų sąskaiton. Ir užtat, atvirai dalykus imant, tenka konstatuoti: laikyti mūsų prasme laimę yra lygu laikyti mus pašauktais ryti žmogui žmogų. Bet jei šitos išvados pabūgstame, tai ir yra ženklas, kad *ne laimė mūsų prasmė.*

Tai ir yra mūsų naujųjų poetų žvilgis į žmogų. *Nebe laimės ilgesys persunkęs juos, o greičiau prasmės rūpestis.* Tai ir išskiria juos nuo ankstyvesniosios kartos poetų. Ne kas kita ir nulėmė pastarųjų kūrybą asmeniškumo linkme, kaip laimės motyvo ypatingas iškilimas. Ir buvo gi Aistis planavęs savo pirmąją poezijos knygą taip ir pavadinti: Laimės link. Žinoma, poeto laimė — ne politiko. Kai politikui kelias „laimės link" neretai pasuka ir per kraujo klanus, tai poetui juodoms ar mėlynoms akims pavergti pakanka švelnių eilių. Laimėjo šiuo meilės ilgesio bei sielvartų motyvu poezija ypatingo švelnumo bei šiltumo. Bet drauge tai aprėžė ją tik asmeninių pergyvenimų pasauliu. Kiekvienas gi laimės ieškojimas, neišskiriant nė meilės gundančioms akims, savaime jau yra tik subjektyvios reikšmės. Užtat ir kiekviena kūryba, persunkta laimės motyvu, savaime turi nueiti asmeninės poezijos keliu. Ir jeigu mūsų poetai paliko šį kelią, tai tik dėl to, kad laimės ilgesį juose pakeitė prasmės rūpestis. Jau anksčiau atkreipiau dėmesį, kaip mažai jų kūryboje beužima vietos meilė. Gali dėl to jų žodis pasirodyti lyg nebetekęs senosios šilimos. Bet užtat jis mus pastato prieš visą žmogaus likimo dramą. Tai ir suteikia jam naujos jėgos, pagaunančios probleminiu prasmingumu. Užuot sielvartų dėl vieno ar kito nelaimingo nesusipratimo, iškyla mums visuotinosios (kūrybos ir kovos, laiko ir amžinybės, gyvenimo ir mirties tikrovės) problemos. Tiesa, vienaip ar kitaip šie motyvai negalėjo neiškilti ir intymioje poezijoje. Bet kaip tik čia ir matyti visas skirtumas tik tarp asmeninio susirūpinimo tais visais šešėliais, kurie pastoja mums kelią į laimę, ir tarp probleminio rūpesčio, kaip įprasminti žmogiškąją egzistenciją, nežiūrint visos ją supančios tamsos. Pagal tai skirtingas ir pats šių klausimų lietimas: kai vienur šie klausimai paliečiami tik kaip toki dalykai, dėl kurių telieka rezignuoti, tai kitur ieškomi sprendimai, kaip kovoti dėl žmogiškosios egzistencijos įprasminimo. Imkime, sakysime, mirtį. Ar Aisčiui ji ateina brutalia giltine (Iš kažkur šalta mirtis atjoja: barška kaulai, dalgis žvanga), ar Nėriui ji mus diemedžiais pražydina, kiekvienu atveju ji sutinkama ta pačia pasyvia rezignacija. Tuo tarpu naujoje poezijoje ji greičiau virsta klausimu, kaip nuveikti jos neišvengiamybę (plg. Nykos-Niliūno Šeštosios elegijos pabaigą). Arba imkime ir tą pačią kūrybos problemą. Ji kilo, sakysime, ir Aisčio poezijoje. Bet visada ji liko labiau asmeninis skundas, kaip sunku rasti žodį ir kaip graudu likti nesuprastam. Tuo tarpu naujiesiems poetams ir ši problema kyla nebe subjektyviniu, o objektyviniu požiūriu: nebesipasakoja jie, kaip kuria, o labiau domisi pačia kūrybos prasme.

Bet kaip naujoji mūsų poezija savo probleminiu idėjiškumu nutolusi nuo to kelio, kuriuo ėjo intymioji mūsų poezija, taip lygiai jai tolimas ir tasai religiškai transcendentinės poezijos kelias, kuriuo įžengi Brazdžionis. Jei intymieji mūsų poetai ieškojo laimės čia pat, meilėje, tai Brazdžionis iš krikščioniškosios tiesos žinojo, kad mūsų laimės ilgesys bus patenkintas tik anapus. Todėl jis į šį laikinį gyvenimą ir žiūrėjo tik kaip į piligriminę kelionę į tikruosius Namus. Krikščioniškoji pasaulėžiūra nėra svetima ir šios knygos autoriams (trys iš jų, tarp kitko, yra tos pačios korporacijos — Šatrijos — nariai, kuriai priklausė ir Brazdžionis). Tačiau poetinis jų kelias yra kitas. Kai Brazdžionis išskirtinai dainavo anapusinį žmogaus pašaukimą, tai naujieji mūsų poetai žiūri į žmogų *žemėje.* Ir iš tiesų: nors žmogus ir pašauktas Amžinybei, tačiau tai dar nereiškia, kad dėl to laikinė jo egzistencija būtų atiduoda beprasmybei. Tiesa, prasmė negali būti randama, lyg koks iš anksto pamestas daiktas. *Galima kalbėti apie laimės radimą. Bet prasmė gali būti paties žmogaus sukuriama,* nes žemiškoji žmogaus prasmė ir yra ne kas kita, kaip pati kūryba. Dvejopai kūryba įprasmina žmogiškąją egzistenciją. Pirmiausia ji nutiesia tiltą, kuriame gali žmogus žmogų susitikti. Kai laimės ieško kiekvienas sau, tai kuriama visiems. Ir užtat kai laimės medžioklė uždaro kiekvieną jame pačiame, tai kiekviena kūryba žmones sieja draugėn. Net ir vadinamaisiais gerais darbais mes galime pasiekti tik savo betarpiškus artimuosius. Gi savo kūrybiniais žygiais mes ištiesiame savo šviesos žibintą ir tiems, kurie dar tik ateis iš laiko tolių. Ta ir yra antroji kūrybos prasmė — nuveikti laiko tėkmę kūrybinių žmogaus žygių nepraeinamybe. Nėra ši nepraeinamybė tikroji amžinybė, bet kiekvienu atveju ji yra bent žemiškasis pastarosios liudijimas.

Todėl ir nėra taip nuostabu, kaip iš karto galėjo pasirodyti, kad ir tuose mūsų naujų poetų, kurie yra krikščioniškos pasaulėžiūros, visiškai nejausti jokio žemės bei paties žmogaus žemiškosios egzistencijos nuvertinimo Transcendentinės Tikrovės vardan. Greičiau atvirkščiai, visa jų kūryba pulsuoja karšta (iki skausmo!) žemės meile. Nėra tai betgi romantinė gamtos mistika. Greičiau šią meilę žemei gaivina pačiam žmogui meilė. Brangi yra žemė dėl to, kad ji yra žmogaus tėviškė. Žmogus pašvenčia žemę savo darbu ir savo krauju. Ir todėl ji visų pirma kalba žmogui ne savo kosmopolitiniu gamtiniu grožiu, o sava tėvų žemės istorija:

Aš pravertęs dobilienos plutą,
Tūkstančius pėdų po ja randu —
Kiekvienoj vagoj senolių būta,
Neišplovė jų nei laikas, nei vanduo.

(Bradūnas, Pėdos arimuos)

Tai šita prasme mūsų naujoji poezija, nors ir nebūdama tematiškai patriotinė, išauga į galingą himną gimtajai žemei. Tiesa, šiandien tas meilės gimtajai žemei himnas negali būti džiugus. Yra momentų, kada ir meilė negali kitaip prabilti, kaip skausmu. Bet dėl to beviltiško skausmo (ir liks jis beviltiškas tol, kol liksime svetimuose pakampiuose) išpažinimą palaikyti „defetistiniu" ar „egzistencialistiniu" pesimizmu yra grubus nesusipratimas, kad dėl jo neverta nė žodžio gaišti.

Tai štai naujosios mūsų poezijos kūrybinė linkmė. O vienu žodžiu ją taikliai išreiškia ir pats šios knygos vardas: *Žemė.* Sugestionuojama šiuo vardu, kad nebeinama nei ideologiškai visuomeninės, nei subjektyviniai asmeninės poezijos keliu. Nebedainuojami šioje poezijoje nei visuomeniniai kovos šūkiai, nei asmeniniai laimės sielvartai. Greičiau šios poezijos centre stovi *metafizinė žmogaus likimo problema.* Įaugęs joje žmogus į žemę ir tuo pačiu suaugęs su visa tėvų istorija. Ir užtat, kada jis ieško savo žmogiškosios egzistencijos įprasminimo, jis kreipiasi nebe į gundančias juodas ar mėlynas akis, o į žemės paslaptį saugančias žemdirbių kartas ar besigrumiančiuosius istorijos arenoje dėl žmogaus ateities. Vienu žodžiu, tai *žmogaus prasmės žemėje poezija.*

Bet, kaip jau anksčiau akcentavome, ši bendra charakteristika nereiškia, jog visų naujųjų poetų būtų einama vienu ir tuo pačiu taku. Greičiau: nors ir visi stovi prieš tą patį žmogaus žemėje klausimą, tačiau konkretūs šio klausimo atsakymai nėra (ir negali būti) tapatiški.

Pablo Picasso autoportretas, tapytas 1901 metais, parduotas New Yorke už 5.3 milijonus dolerių.

Milijonai už dailės kūrinius

Kai pastaruoju metu mūsų visuomenėje jaučiamas rūpestis mūsų čionykščių dailininkų dailės darbų likimu, kai buvo Lietuvių fondo įsigyta palyginti pigiai žymaus ekspresionisto Prano Domšaičio kolekcija, pravartu būtų prisiminti, kiek yra mokama ne tik už olandų ir renesanso laikų klasikus, bet ir už dvidešimtojo amžiaus dailininkų darbus.

Štai praėjusią savaitę tarptautinės Sotheby kompanijos, besiverčiančios dailės darbų prekyba, varžytinėse, New Yorke, Pablo Picasso autoportretas, tapytas 1901 m., parduotas už 5.3 milijonus dolerių. Tai aukščiausia kaina ligi šiol už jau 20 amžiaus dailininko tapybos darbą.

Tose pačiose varžytinėse ir kitų dailininkų darbai buvo parduodami už milijonines kainas. Anglo J. M. W. Turner'io (1775 - 1875) paveikslas „Juliet and Her Nurse" buvo parduotas už 6.4 milijonus dolerių. Ispano Velazquez'o (1599 - 1660) portretas „Juan de Pareja" parduotas už 5.5 milijonus dolerių, Flamo Rubenso (1577 - 1640) paveikslas „Samsonas ir Dalila" parduotas už 5.4 milijonus dolerių.

Nemažos ir kitų, jau beveik mūsų laikų dailininkų darbų kainos. Prancūzų impresionisto Renoir'o (1841 - 1919) paveikslas „Two Young Girls Reading" parduotas už 2 milijonus dolerių. Kiti impresionistai ir to paties laikotarpio dailininkai parduoti taipgi už nemažas sumas: Sisley už — 450,000 dolerių, Maillol — už 220,000 dolerių, Bonnard — už 310,000 dolerių, Gauguin — už 570,000 dolerių.

Net ir, galima sakyti, jau mūsų dienų ryškesnieji dailininkai turi visai apčiuopiamas savo darbų kainas. Sakysim, Giacommetti skulptūra buvo parduota už 360,000 dolerių, Calder'io — už 190,000 dolerių ir druskininkiečio, Čiurlionio kaimyno Lipchitz'o paveikslas už 75,000 dolerių.

Taigi turtingų žmonių, meno mėgėjų pinigai investuojami ne vien tik į žemę ar į visokius vertybinius popierius, bet ir į dailės kūrinius. Ar mūsų, lietuvių, pinigingų žmonių tarpe šia kryptimi yra bent kiek pasistūmėta savo asmeniškajam labui ir pagaliau lietuvių rankose esamo kultūrinio lobio praturtinimui?

k.b.

Sidabras senovės Lietuvoje

Tokiu pavadinimu archeologė Laima Vaitkunskienė parašė knygą apie sidabro radinius, o „Moksio" leidykla ją išleido 128 psl. leidiniu. Iš šios archeologinės studijos sužinome, kad metaliniai žalvario dirbiniai Lietuvoje rendami iš apie 1800-1600 m. pr. Kr. Sidabro dirbiniai Lietuvoje pasirodė maždaug prieš 2000 m., taigi Kristaus laikais. Ligi šiol surasta arti 420 sidabrinių ir apie 1100 pasidabruotų dirbinių. Tai antkaklės, segės, apyrankės, žiedai, galvos papuošalai, kabučiai, apvaros, juostų vijimo plokštelės, apkalai, lydiniai, sagtys, geriamieji ragai, žirgo aprangos reikmenys, kalavijai, jų makštys, pentinai ir kiti įdomūs dalykai.

Autorė teigia, kad jau I-XIII a. Lietuvoje buvo sukaupta daug sidabro. Kadangi Lietuvoje šio tauraus metalo nerandama, nustatyta, kad senaisiais laikais jis ateidavo iš Romos imperijos. Rasta ir romėniškų sidabro dirbinių, Romos monetų. Lietuviai romėnų pirkliams atsilygindavo gintaru, retais kailiais. Žlugus Romos imperijai, lietuviai sidabro gaudavo iš kitų Vakarų kraštų — Čekijos, Vokietijos, Austrijos, Skandinavijos, Olandijos. Autorė aprašė vertingesnius ir įdomesnius radinius, pateikė jų piešinius bei nuotraukas. Ypač daug įdomios medžiagos apie sidabrą davęs VI a. pradžios įspūdingas kario kapas, atidengtas Taurapilio kapinyne, netoli Tauragnų (Utenos apskrityje).

Knygos paruošimo bendradarbiai: A. Tautavičius, A. Mizgirienė, L. Kuzmienė. Nuotraukos K. Vainoro ir A. Cvetkovo. Knyga išleista Istorijos instituto užsakymu.

(bk)

Nuomonės ir pastabos

Dar keletas žodžių dėl vysk. Masalskio

Tik pažvelgus į naują kun. S. Ylos straipsnį apie vysk. Masalskį (Draugas, 1981.V.16) toptelėjo į galvą ana garsi pradinė eilutė iš Virgilijaus Eneidos:

Infandum, regina, jubes renovare dolorem.

Nemalonus man visas tas ginčas su kun. S. Yla. Džiaugiuos vis dėlto, kad paskutinis jo atsakymas ne toks kategoriškas ir be nereikalingų insinuacijų.

Norėdamas šį ginčą baigti taikesne nota, pasitenkinsiu tik pora pastabų. Savo paskaitoje kun. Yla nelietė visos vysk. Masalskio veiklos. Kalbėdamas apie tautybių (suprask, lietuvių — lenkų) sankirtį Vilniaus universitete, jis tik tarp kita ko prisiminė truputį ankstesnį laiką, tariamą lietuvių opoziciją, kuriai vadovavę du vyskupai — vilniškis Ignas Masalskis ir livoniškis Juozas Kasakauskis — Ketverių metų seimo ir Kosciuškos sukilimo metu. Ir dėl to jie buvę nužudyti. Nėra jokių istorinių duomenų apie tokį tautybių sankirtį vysk. Masalskio laikais. Už Gegužės 3 d. konstituciją buvo lygiai daug lietuvių kaip ir lenkų, kaip lygiai daug lenkų ir lietuvių buvo ir prieš ją. Tuo metu gegužininkai laimėjo ir dėl to nužudė vysk. Masalskį (kuriam beje mirties pavojus grėsė jau Vilniuje). Štai ir viskas.

Man, kaip ir tada paskaitą skaitančiam kun. Ylai, visiškai nerūpėjo visa spalvinga ir plati vysk. Masalskio veikla. Tai nieko bendro neturi su „tautybių sankirčiu".

Antra, kun. Yla tebebando įrodinėti, kad mano pacituoti A. Šapokos žodžiai apie vysk. Masalskį lyg būtų ne jo, lyg jis tik „referuotų" lenkų autorius. Jis ir visą jo studiją vadina „referencine studija". Ne, visa ta studija nėra tik kitų nuomonių apžvalga, bet originalus ir labai gražus dr. A. Šapokos mokslinis darbas. Reikia nepamiršti, kad pirmoji A. Šapokos daktarato tezė ir buvo apie Lietuvą Ketverių metų seimo metu. Jis geriau negu bet kas pažino tą laikotarpį ir nebijojo dėl jo savo nuomonės pasakyti. Be to, panašią nuomonę apie vysk. Masalskį jis išreiškė ir savo red. Lietuvos istorijoje. Ne tiesa, kad toje studijoje Šapoka nesinaudojo jokiais lietuvių šaltiniais. Ar tų pačių Kasakauskių korespondencija, arba Matuševičiaus atsiminimai nėra lietuviški šaltiniai? Negi kun. Yla mano, kad kas tada lenkiškai rašė ir buvo lenkas? Tada ir jo ginamieji vyskupai Masalskis ir Kasakauskis buvo lenkai, nes jie daugiausia rašė lenkiškai ir nei vienos eilutės nepaliko lietuviškai. Kam tada ir visas tas mūsų ginčas? Tad katro čia „kažkoks nesusipratimas".

Apie įdomią vysk. Masalskio asmenybę gal teks paražyti kita proga, ypač ryšium su Justino Marcinkevičiaus trilogijos drama „Katedra".

V. Trumpa

NAUJI LEIDINIAI

• **CHRONICLE OF THE CATHOLIC CHURCH IN LITHUANIA, No. 44, July 30, 1980.** Translated by Vita Matusaitis. Translation Editor: Rev. Casimir Pugevičius. Published by the Lithuanian R.C. Priests' League of America, 351 Highland Blvd. Brooklyn, N. Y. 11207.

Leidinys 48 psl. Jame duodamas pažodinis pogrindinės "Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos" 44 numerio vertimas anglų kalbon. Dokumentinė medžiaga liečia tikinčiųjų persekiojimą Lietuvoje ir jų herojišką rezistenciją, reikalaujant sau žmogiškųjų teisių. Dokumentinė medžiaga net išplečiama ir į kitas sovietines respublikas: šį kartą ir į Gudijai priskirtus plotus ir į Ukrainą. Pabaigoje teikiama aprašomų vietovių sąrašas, parodoma jų žemėlapinė dislokacija, duodamas minimų asmenų vardynas.

• **MŪSŲ VYTIS, 1981 m. žiema.** Skautiškos minties jaunimo ir vadovų žurnalas. Leidžia Akademinis skautų sąjūdis. Redaguoja J. Toliušis, 7220 S. California Ave., Chicago, IL 60629. Administruoja Danutė Korzonienė, 2725 W. 84 Place, Chicago, IL 60652. Metinė prenumerata JAV ir Kanadoje — 6 dol., kitur — 3 dol.

Turinys: Sveikinimai, Kaip kūrėme "Mūsų Vytį", Iš poetės J. Vaičiūnienės juodraščio, Apie pastangas patekti į juodąją skrynią, N. Pupienė nušokdino VJF premiją, Pirmieji filisterių žingsniai Vilkaviškyje, Spaudos lentyna, Iš kronikos.

• **SKAUTŲ AIDAS, 1981 m. kovo mėn., Nr. 3.** Lietuvių skautų mėnesinis laikraštis. Redaguoja Antanas Saulaitis, SJ, 2345 W. 56 St., Chicago, IL 60636. Administruoja Malvina Jonikienė, 6346 Washtenaw Ave., Chicago, IL 60629. Prenumerata — 5 dol., garbės prenumerata 10 dol., garbės leidėjo prenumerata — 25 dol.

Kovo mėn. prisimenamas Šv. Kazimieras, kareivis Pranas Eimutis, sukilėlių vadas Kostas Kalinauskas, Čiurlionio rankraščių grafiškieji apipavidalinimai ir kt. Apžvelgiamos skautiškos veiklos aktualijos. Daug iliustracijų.

• **AKIRAČIAI, 1981 m. balandžio mėn., Nr. 4.** Atviro žodžio mėnraštis. Leidžia Viewpoint Press Inc., 6821 S. Maplewood Ave., Chicago, IL 60629. Redaguoja redakcinė kolegija. Metinė prenumerata — 8 dol.

• **Anatolijus Kairys, PO DAMOKLO KARDU. II dalis.** Romanas. Išleido Lietuvos Šaulių sąjunga tremtyje 1981 metais Chicagoje. Viršelis ir aplankas dail. Petro Aleksos. Knyga 304 psl., kaina — 8 dol.

• **PASAULIO LIETUVIS, 1981 m. kovo mėn., Nr. 3.** Leidinys Bendruomenės minčiai ir gyvenimui. Leidžia Pasaulio Lietuvių Bendruomenės valdyba. Redaguoja Bronius Nainys. Redakcijos talkininkas — Romas Kasparas. Administruoja Daina Kojelytė. Redakcijos ir administracijos adresas: Pasaulio lietuvis, 5620 S. Claremont Ave., Chicago, IL 60636. Metinė prenumerata — 8 dol.